

het effect van gepubliceerde berichten over zelfdoding op het totaal aantal zelfdodingen in vlaanderen(*)

koen matthijs

INLEIDING

In 1974 pakte de Amerikaanse socioloog David P. Phillips uit met een belangwekkend onderzoek. Steunend op een aantal impressies en anekdotisch materiaal vroeg hij zich af, of de publicatie van gevallen van zelfdoding in de krant een effect had op het landelijk zelfdodingscijfer. De achterliggende idee was dat, wanneer een geval van zelfdoding de media haalt, dit een invloed kan hebben op andere personen die daarin een voorbeeld zien van de wijze waarop bepaalde problemen opgelost kunnen worden. Daarmee ging Phillips in tegen de heersende opvatting dat imitatie misschien wel enig effect heeft in een beperkt aantal particuliere gevallen, maar niet van aard is het landelijk zelfdodingscijfer te beïnvloeden. Deze idee was onder meer door E. Durkheim (1976 : 134) naar voren gebracht. Volgens Durkheim is het effect van suggestie onbelangrijk om drie redenen : (1) suggestie heeft alleen een lokaal effect, (2) wie beïnvloed wordt door suggestie, zou vroeger of laat ook zonder suggestie overgegaan zijn tot zelfdoding en (3) zelfs op lokaal vlak is het effect van suggestie beperkt tot een klein aantal mensen. Het zijn precies de twijfels hierrond die de aanzet zijn geweest van Phillips' onderzoek.

HET ONDERZOEK VAN DAVID P. PHILLIPS

Er bestaan allerlei sterk tot de verbeelding sprekende voorbeelden van opeenvolgende gevallen van zelfdoding, waarbij de context doet vermoeden dat er een verband is tussen deze zelfdodingen (het springen van de Eiffeltoren in Parijs, de Sint Pieter te Rome en de Golden Gate Bridge in San Francisco). Het middel tot zelfdoding is gelijkaardig, vaak is ook het gekozen tijdstip van de dag hetzelfde, of wordt dezelfde dag van de week gekozen, enz. Andere voorbeelden zijn de zelfdodingsepidemieën in het klassieke Rome, de zelfverbrandingen van de boeddhistische monniken in Vietnam, en de reeks van zelfverbrandingen volgend op die van Jan Palach in Praag. Gekend is ook de toename van het aantal zelfdodingen volgend op de publicatie van Goethe's *Das Leiden des jungen Werther*. Vandaar dat soms sprake is van het Werthereffect.

Het probleem met deze voorbeelden is dat zij vooral anekdotisch en fragmentair zijn. Toch zijn er ook een aantal meer systematische studies beschikbaar. Motto (1967) ging uit van de hypothese dat het aantal zelfdodingen zou verminderen gedurende stakingen van de dagbladers, omdat potentiële suïcidanten dan

geen imitatiebron in gepubliceerde zelfdodingen vinden. Hij onderzocht de evolutie van de zelfdodingsfrequentie in zeven steden (VSA) die een staking van de dagbladders hadden gekend. In vijf van de zeven steden was er een daling van het aantal zelfdodingen, doch deze daling was volgens de gangbare statistische criteria niet significant. Uit een latere studie (Motto 1970), die betrekking had op een negen maanden durende staking van de dagbladders in Detroit in 1967-1968, bleek er een significante vermindering te zijn van de zelfdodingsfrequentie bij vrouwen, maar niet bij mannen. Uit het onderzoek van Blumenthal & Bergner (1973), dat betrekking had op een partiële staking van de dagbladders in New York, bleek dat er geen daling was van het aantal zelfdodingen, behoudens een kleine daling voor vrouwen jonger dan 35 jaar. Barraclough, e.a. (1977) hebben aangetoond dat er een statistisch significante relatie is tussen berichten van zelfdoding in een lokaal dagblad en het aantal zelfdodingen van mannen jonger dan 45 jaar.

Wellicht onder invloed van het grote gezag van Durkheim is het pas vanaf de jaren zeventig dat systematisch onderzoek naar het effect van imitatie op het landelijk zelfdodingscijfer is op gang gekomen, en dit vooral onder impuls van het werk van Phillips (1974, 1977, 1978, 1979, 1980). Zowel in methodologisch als in theoretisch opzicht is zijn werk superieur aan dat van de andere reeds genoemde auteurs.

Phillips heeft empirische evidentie aangebracht, waaruit blijkt dat gepubliceerde gevallen van zelfdoding additionele, imitatieve zelfdodingen veroorzaken, en dat in sommige gevallen imitatieve zelfdodingen gemaskeerd worden als auto-ongevallen. Phillips heeft aangetoond (1) dat het aantal zelfdodingen significant stijgt nadat zelfdodingsgevallen werden gepubliceerd in kranten, (2) dat het aantal fatale auto- en vliegtuigongevallen stijgt na gepubliceerde zelfdodingsgevallen, (3) dat na een verhaal over zelfdoding auto-ongevallen met één wagen meer stijgen dan deze waarin meerdere wagens zijn betrokken, (4) dat de leeftijd van de bestuurder van deze wagens hoog correleert met de leeftijd van de persoon uit het zelfdodingsverhaal, (5) dat hoe meer publiciteit er aan het verhaal wordt gegeven, hoe groter de toename is van het aantal zelfdodingen en (6) dat de toename van het aantal zelfdodingen en auto-ongevallen beperkt is tot die regio's waar het zelfdodingsgeval werd gepubliceerd. Phillips heeft ook aangetoond dat het effect van een gepubliceerd geval van zelfdoding des te groter is naarmate het model meer prestige, macht en aanzien had. De achterliggende idee lijkt te zijn: indien zelfs die man/vrouw overgaat tot zelfdoding...

De werkwijze van Phillips is eenvoudig en toch krachtig. Hij stelt een lijst samen van alle gevallen van zelfdoding, die in een bepaalde periode de voorpagina hebben gehaald van één of meerdere kranten. Vervolgens wordt aan de hand van maandelijkse zelfdodingscijfers nagegaan of in de maand waarin deze zelfdodingen plaatsvonden (of in de maand daarna, als het bericht na de 23ste van de betreffende maand valt), het zelfdodingscijfer boven verwachting is. Deze verwachting wordt berekend als het gemiddelde van het aantal zelfdodingen van de vorige en van de volgende maand. Naast eenvoud heeft deze werkwijze

als interessante eigenschap dat ineens wordt gecorrigeerd voor trends en seizoenschommelingen.

Voor het onderzoek van 1974 stelde Phillips een lijst samen van alle berichten over zelfdoding, die van 1948 tot 1968 gepubliceerd werden op de voorpagina van de New York Times. In totaal waren er 33 gevallen, hoofdzakelijk bekende figuren uit de politieke wereld, de populaire amusementswereld en de onderwereld. Het blijkt dat het landelijke zelfdodingscijfer in 26 van de 33 gevallen boven de verwachting lag, wat statistisch significant is. Gemiddeld steeg het maandelijks zelfdodingscijfer na een suïcidebericht met 2.5% (op landelijk niveau). Na de zelfdoding van M. Monroe was dat zelfs 12%.

Volgens Phillips kan aangenomen worden dat dit minimumschattingen zijn, omdat zelfdoding ook gemaskeerd wordt in andere doodsoorzaken, zoals ongevallen. Bovendien zijn er talloze andere wijzen waarop imitatie een rol kan spelen. Dit laatste blijkt duidelijk uit onderzoek waarbij niet met geaggregeerde gegevens wordt gewerkt, maar met data op individueel niveau. Verscheidene onderzoeken hebben aangetoond dat de confrontatie met zelfdoding in iemands directe sociale omgeving behoort tot de krachtigste predictoren van zelfdoding en zelfdodingspoging (zie o.m. Diekstra 1973 en Matthijs 1985).

Phillips heeft ook rigoureuus onderzocht welke eventuele alternatieve verklaringen er voor het door hem vastgesteld verschijnsel zijn. Deze werden één na één verworpen, omdat zij werden tegengesproken door de werkelijke observaties. Door eliminatie kwam hij dan tot de conclusie dat alleen het feit dat het verhaal in de krant was verschenen, een plausibele verklaring bood voor de vastgestelde trends. De publicatie van een zelfdodingsbericht 'veroorzaakt' blijkbaar een significante toename van het nationale zelfdodingscijfer. Een deel van deze zelfdodingsen wordt verdoezeld als een auto-ongeval.

EEN REPLICATIE-ONDERZOEK IN NEDERLAND

Ganzeboom en de Haan (1982) hebben de hypothese van Phillips voor Nederland gerepliceerd. Daartoe werden de voorpagina's van de jaargangen 1972 tot en met 1980 van De Telegraaf als onderzoeksterrein genomen. In tegenstelling tot de gevallen die Phillips detecteerde, gaat het in de Telegraaf hoofdzakelijk om anonieme slachtoffers. In totaal werden er 38 berichten over zelfdoding gevonden. Een aantal daarvan viel in dezelfde maand. Naargelang de dag van de maand, waarop het scheidingspunt wordt gelegd om het effect van een gepubliceerd zelfdodingsverhaal te meten, zijn er dus meer of minder observatieperiodes. Wordt dit scheidingspunt op de 23ste gelegd (de werkwijze van Phillips) dan blijven er 29 observatieperiodes over.

Op een paar kleine correcties na, maken Ganzeboom en de Haan gebruik van dezelfde methodiek als Phillips. Uit de resultaten blijkt dat na berichten over zelfdoding het maandelijks zelfdodingscijfer steeg in 16 van de 29 gevallen. Dit is niet statistisch significant. Derhalve kan de nulhypothese (die zegt dat er geen verband is tussen de publicatie van zelfdodingsverhalen en het zelfdodingscijfer) niet verworpen worden. Ook het maandelijks verkeersdodingscijfer steeg na

berichten over zelfdoding, nl. in 19 van de 29 gevallen. Dit resultaat is net niet statistisch significant.

Ganzeboom en de Haan proberen verder via een aantal andere technieken een en ander nauwkeuriger uit te tekenen, doch dit verandert niets aan de oorspronkelijke observatie dat er slechts zwakke aanwijzingen zijn dat na een krantebericht over zelfdoding het aantal zelfdodingen en verkeersdoden in Nederland zou stijgen. Anderzijds zijn de resultaten ook geen krachtige weerlegging van Phillips' hypothese.

REPLICATIE VAN PHILLIPS' ONDERZOEK IN VLAANDEREN

Om de hypothese van Phillips in Vlaanderen te repliceren, hebben we alle berichten over concrete zelfdodingsgevallen geïnventariseerd, die werden gepubliceerd op de voorpagina van de krant De Standaard, en dit in de periode van 1969 tot 1983. Door de keuze van De Standaard is de vergelijking met de Nederlandse onderzoeksresultaten gehypothekeerd. Door de Nederlandse onderzoekers werd De Telegraaf gekozen, omdat dit in de onderzochte periode de meest gelezen krant was, en omdat verwacht werd dat deze krant de meeste aandacht voor dit soort nieuws zou hebben. Dit bemoeilijkt echter de vergelijking met Phillips' studies. Vandaar dat wij voor Vlaanderen De Standaard hebben geanalyseerd. Wat betreft het type zelfdodingsgevallen is het Vlaamse onderzoek dus beter vergelijkbaar met dat van Phillips dan met dat van Ganzeboom en de Haan. In De Standaard wordt op de voorpagina alleen gerapporteerd over zelfdodingen van bekende figuren uit de politieke, economische en populaire amusementswereld.

Op de geïnventariseerde pagina's vonden we in de onderzochte periode 24 berichten over zelfdoding. Na deze identificatie werd nagegaan of in de maand waarin het zelfdodingsbericht werd gepubliceerd (of in de maand daarna als het bericht na de 23ste verscheen), het maandelijks zelfdodingscijfer boven verwachting lag. Naar analogie met Phillips en Ganzeboom en de Haan werd dit verwacht cijfer berekend als het gemiddelde van het geobserveerde zelfdodingscijfer van de maand ervoor en erna. Wanneer in deze vorige of volgende maand ook een zelfdodingsbericht voorkwam, werd het cijfer van nog een maand vroeger, resp. later genomen. Analooq aan de Nederlandse onderzoekers namen we niet de maandelijks sterftcijfers, maar het dagelijkse gemiddelde (dus een correctie op het aantal dagen per maand).

Na berichten over zelfdoding steeg het maandelijks zelfdodingscijfer in 12 van de 24 maanden waarin een bericht over zelfdoding werd gepubliceerd, dus in de helft van de gevallen. De nulhypothese kan derhalve niet verworpen worden. Hetzelfde geldt voor de verkeersdoden. Dit aantal steeg in 14 gevallen van de 24. Ook hier kan de nulhypothese niet worden verworpen. Analooq aan de werkwijze van Ganzeboom en de Haan (1982: 60-61) hebben wij ook variatie aangebracht in de keuze van het scheidingspunt waarop het effect van een zelfdodingsbericht één maand later wordt gemeten, dus in plaats van de 23ste dag de 24ste, 25ste enz. Dit leverde geen enkele noemenswaardige verschuiving op.

Een andere techniek om het effect van berichten over zelfdoding te meten, is regressie-analyse. Dit is een wat krachtiger techniek dan de voorgaande, omdat een aantal controles ingebouwd kunnen worden. De werkwijze van Phillips komt neer op quasi-experimenteel onderzoeksdesign, waaraan een aantal methodisch-technische problemen zijn verbonden die met regressie-analyse opgevangen kunnen worden.

In de regressie-analyse worden een aantal dummyvariabelen ingevoerd om te controleren op het storend effect van jaar en maand. Voor elk jaar werd een dummyvariabele geconstrueerd met 1969 als weggelaten categorie. Hetzelfde werd gedaan voor elke maand met januari als vergelijkingsmaand. Ook het al of niet voorkomen van een zelfdodingsverhaal werd als dummy opgenomen.

Meestal wordt regressie-analyse gebruikt met het oog op de veralgemening van de resultaten van een toevalssteekproef naar een populatie waaruit de steekproef is getrokken. Statistische veralgemening en significantie doen in ons geval echter niet ter zake, omdat met populatiewaarden wordt gerekend. Toch zal, om de lijn van de gangbare praktijken in de rapportering van regressieresultaten te volgen, worden aangegeven of de regressiecoëfficiënten minstens tweemaal groter zijn dan de standaardfout.

Uit de resultaten blijkt dat, althans wat de zelfdodingen betreft, er opvallend hoge positieve waarden gerealiseerd worden in de opeenvolgende jaren. Indien er bijvoorbeeld in Vlaanderen in 1969 80 zelfdodingen waren, dan kunnen er in 1970 16.8 (80×0.21) meer verwacht worden, en dit onafhankelijk van het effect van de andere variabelen. De hoogste waarden worden gerealiseerd in 1975 tot 1982, wat wijst op een algemene toename van de zelfdodingsfrequentie (zie figuur 1). Wat de maanden betreft, blijkt dat de hoogste frequenties worden gerealiseerd in mei en juni, en de laagste tijdens de wintermaanden.

De trend die naar voren komt voor de verkeersdoden, is verschillend van deze voor de zelfdodingen. Doorheen de tijd, en vooral vanaf 1975, is er een daling van het aantal verkeersdoden. Voor de verschillen per maand blijkt dat de hoogste cijfers optreden in oktober, november en december.

(zie tabel 1 en figuren 1 en 2 op blz. 18 en 19)

De regressie-analyse bevestigt de trend die reeds naar voren was gekomen uit de eerste analyse : het effect van de publikatie van een bericht over zelfdoding op het zelfdodings- en verkeersdodencijfer voor Vlaanderen is zeer minimaal. Het effect op het aantal verkeersdoden is na controle voor maand en jaar zelfs licht negatief.

CONCLUSIE

De hypothese dat er geen verband is tussen de publikatie van een zelfdodingsverhaal (in De Standaard, periode 1969-1982) en het totaal zelfdodings- en ver-

Tabel 1 : Regressie-analyse van de effecten van jaar, maand en een zelfdodingsbericht op het totaal aantal zelfdodingen in Vlaanderen (1969-1982).

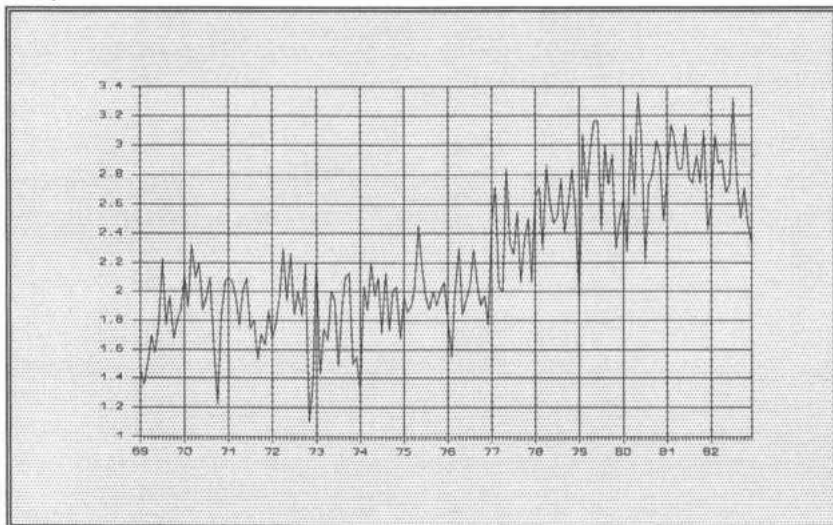
	Zelfdodingen		Verkeersdoden	
	Coëfficiënt	t-waarde	Coëfficiënt	t-waarde
Intercept	1.619*	15.309	3.775	18.788*
1970	.210	1.988	.876	4.365*
1971	.138	1.298	.671	3.320*
1972	.130	1.235	.861	4.309*
1973	.080	0.758	.417	2.086*
1974	.174	1.649	.102	.507
1975	.295*	2.777	-.146	-.721
1976	.231*	2.203	.010	.050
1977	.627*	5.962	-.076	-.379
1978	.884*	8.310	-.071	-.350
1979	1.013*	9.596	-.245	-1.221
1980	1.050*	9.943	-.228	-1.138
1981	1.155*	10.856	-.497	-2.462*
1982	1.025*	9.709	-.689	-3.435*
Februari	.091	.912	-.397	-2.087*
Maart	.102	1.024	-.394	-2.094*
April	.183	1.869	-.163	-.876
Mei	.268*	2.676	-.338	-1.775
Juni	.239*	2.358	.101	.526
Juli	.055	.540	-.199	-1.034
Augustus	.194	1.940	-.215	-1.130
September	.043	.428	.035	.184
Oktober	.099	.996	.431	2.287*
November	.021	.215	.678	3.561*
December	-.085	-.874	.425	2.289*
Bericht zelfd.	.015	.222	-.020	-.152

*: de regressie-coëfficiënt is minstens tweemaal zo groot als zijn standaardfout

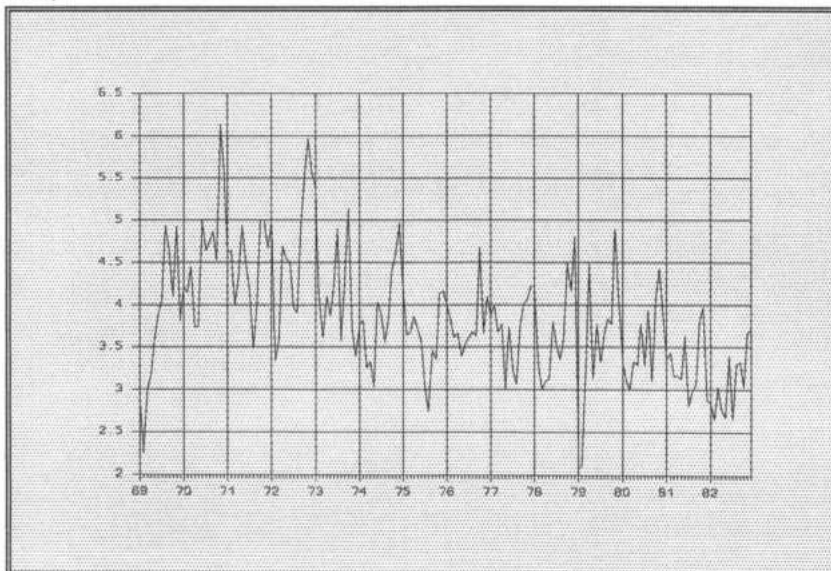
keersdodencijfer in Vlaanderen kan niet verworpen worden. Dit is dezelfde conclusie als voor Nederland. Toch wijzen de resultaten voor Nederland iets sterker in de richting van Phillips' hypothese dan deze voor Vlaanderen, en dit terwijl het type zelfdodingen waaraan De Standaard aandacht besteedt, erg goed vergelijkbaar is met deze van Phillips. De gevallen van zelfdoding waarover de Standaard rapporteert, zijn inderdaad bijna alle bekende figuren. Dit betekent dat het gaat om gevallen waaraan ook andere kranten aandacht besteden, terwijl het omgekeerde helemaal niet zo is. Bovendien is het een centraal aspect uit de imitatie-hypothese dat het effect van suggestie des te groter is naarmate het

Figuur 1: Evolutie van het gemiddeld aantal zelfdodingen per dag (1969-1982)

Figuur 2. Evolutie van het gemiddeld aantal verkeersdoden per dag (1969-1982)

model meer macht en prestige heeft, precies gevallen waaraan De Standaard aandacht besteed.

Het niet kunnen bevestigen van een verwacht resultaat (waarom doet men anders dit type onderzoek?) maakt een onderzoeker in hoge mate vleugellam. Het is als roeien zonder riemen. Naar aanleiding van zijn bevestigende onderzoeksresultaten heeft Phillips zijn vrije, overigens erg intelligente en stimulerende, inspiratie in diverse artikelen de vrije loop kunnen laten gaan. De onderzoeksresultaten voor Nederland, en meer nog deze voor Vlaanderen, plaatsen echter een rem op deze vrije associatie. Dat is wellicht de belangrijkste conclusie van voorliggend onderzoek.

In het licht van deze uiteenlopende onderzoeksresultaten kan de vraag gesteld worden naar de functie en de impact van de media in respectievelijk de Amerikaanse en de Westeuropese samenlevingen. Het is bijzonder moeilijk om daar rond gefundeerde uitspraken te doen. Toch zijn de vastgestelde verschillen wellicht een (zwakke) indicatie dat de media in de VSA een dieper doordringende invloed hebben dan in West-Europa. De media fungeren aldaar blijkbaar meer dan bij ons als een mee- en tegensprekende partner in de persoonlijke beslissingen en de gevoelshuishouding. Dit is uiteraard ook ten onzent het geval, maar wellicht is er wel een groot gradatieverschil.

* Dit onderzoek was mogelijk dank zij een door het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek toegekend Krediet aan Navorsers.

LITERATUURLIJST

- Barracough, B.M., Shephard, D., Jennings, C. (1977), Do newspaper reports of coroner's inquests incite people to commit suicide?, *British Journal of Psychiatry*, 131 : 528-532.
- Blumenthal, S., Bergner, L. (1973), Suicide and newspapers: a replicated study, *American Journal of Psychiatry*, 130 : 468-471.
- Bollen, K.A., Phillips, D.P. (1981), Suicidal motor vehicle fatalities in Detroit: a replication, *American Journal of Sociology*, 87(2): 404-412.
- Diekstra, R.F.W. (1973), *Crisis en gedragskeuze. Een theoretische en empirische bijdrage tot het zelfmoordprobleem*. Amsterdam, Swets en Zeitlinger.
- Durkheim, E. (1976, 1ste ed. 1897), *Le Suicide*. Paris, P.U.F.
- Ganzeboom, H.B.G., de Haan, D. (1982), Gepubliceerde zelfmoorden en verhoging van sterfte door zelfmoord en ongelukken in Nederland 1972-1980, *Mens en Maatschappij*, 57(1): 55-69.
- Matthijs, K. (1985), *Zelfdoding en zelfdodingspoging. Een sociologische interpretatie*. Leuven, Universitaire Pers.
- Motto, J.A. (1967), Suicide and suggestibility: the role of the press, *American Journal of Psychiatry*, 124 : 252-256.
- Motto, J.A. (1970), Newspaper influence on suicide: a controlled study, *Archives of General Psychiatry*, 23 : 143-148.
- Phillips, D.P. (1974), The influence of suggestion on suicide: substantive and theoretical implications of the Werther-effect, *American Sociological Review*, 39(2) : 340-354.
- Phillips, D.P. (1977), Motor vehicle fatalities increase just after publicized suicide stories, *Science*, 196 : 1464-1465.
- Phillips, D.P. (1978), Airplane accidents fatalities increase just after newspaper stories about murder and suicide, *Science*, 201 : 748-750.
- Phillips, D.P. (1979), Suicide, motor vehicle fatalities and the mass media: evidence toward a theory of suggestion, *American Journal of Sociology*, 84(5) : 1150-1174.
- Phillips, D.P. (1980), Airplane accidents, murder and the mass media: towards a theory of imitation and suggestion, *Social Forces*, 58(4): 1001-1024.